

рантування кредитів у сільському господарстві, та компанії з добору персоналу, яка рекомендує розмір винагороди членам ради Фонду часткового гарантування кредитів у сільському господарстві : Постанова Кабінету Міністрів України від 24.05.2022 р. № 621. *Верховна Рада України* : офіційний веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/621-2022-%D0%BF?find=1&text=%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%80%D1%83%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B3#w1_1

7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України від 25.03.2021 року № 121/2021. *Верховна Рада України* : офіційний веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021?find=1&text=%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%80%D1%83%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B3#w1_1

8. Про схвалення Концепції розвитку Національної гвардії на період до 2020 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.02.2017 р. № 100-р. *Верховна Рада України* : офіційний веб-сайт. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/100-2017-%D1%80?find=1&text=%D1%80%D0%B5%D0%BA%D1%80%D1%83%D1%82%D0%B8%D0%BD%D0%B3#w1_1

УДК 349.2

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.4.13>

ХОРТЮК Н.В.

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ВИДІВ СОЦІАЛЬНИХ ГАРАНТІЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

TO THE PROBLEM OF DETERMINING THE TYPES OF SOCIAL GUARANTEES OF MILITARY PERSONNEL

Актуальність статті полягає в тому, що сьогодні саме військовослужбовці відіграють ключову роль у обороноздатності України, забезпеченні її безпеки, захисті та збереженні суверенітету та територіальної цілісності. З огляду на це, важливим завданням для держави є забезпечення високого рівня їх соціально-правового захисту. Зазначене обумовлюється тим, що саме за допомогою останнього вбачається можливим: 1) забезпечити належний рівень соціальної безпеки та підтримки військовослужбовців, а також членів їх сімей; 2) мотивувати військових до більш якісного виконання своїх службових обов'язків; 3) створити сприятливі умови для того, щоб стимулювати громадян до вступу у лави Збройних Сил України; 4) підвищити престиж військової служби, а також загальний рівень довіри населення до Збройних Сил України та держави. У статті, спираючись на аналіз наукових поглядів вчених, розкрито загальнотеоретичні підходи щодо визначення видів соціальних гарантій військовослужбовців в Україні. Запропоновано авторське бачення переліку видів соціальних гарантій військовослужбовців. Акцентовано увагу на тому, що важливим напрямком діяльності законодавця є систематизація соціальних гарантій військовослужбовців, що в свою чергу спростить правозастосовну практику у відповідній сфері. Визначено, що основними завданнями загальнодержавних програм забезпечення житлом військовослужбовців є: 1) вирішення проблеми забезпечення житлом усіх категорій військовослужбовців, які мають право на отримання службового житла; 2) удосконалення порядку надання такого житла військовослужбовцям, шляхом спрощення процедури; 3) підтримка створення фонду житла; 4) спрощення процедур фінансування програми, шляхом створення «прозорих» механізмів; 5) безпосереднього залучення меценатів та закордонних інвесторів; 6) посилення контролю

та нагляду за порядком надання службового житла військовослужбовців з метою зменшення адміністративного тиску та інших проявів корупції у цій сфері. З'ясовано, що із набуттям спеціального правового статусу військовослужбовця, такі особи наділяються розгалуженим колом гарантій, які забезпечують ефективний соціальний захист цієї категорії працівників. Також варто зауважити, що наведений у статті перелік видів соціальних гарантій військовослужбовців є невичерпним, втім саме вони найбільш змістовно розкривають сутність та зміст даного напрямку діяльності держави. Саме тому важливим напрямком діяльності законодавця є систематизація соціальних гарантій військовослужбовців, що в свою чергу спростить правозастосовну практику у відповідній сфері.

Ключові слова: соціальні гарантії, види, класифікація, трудове право, військовослужбовців.

The relevance of the article lies in the fact that today it is military personnel who play a key role in Ukraine's defense capability, ensuring its security, protecting and preserving sovereignty and territorial integrity. In view of this, an important task for the state is to ensure a high level of their social and legal protection. The above is determined by the fact that it is with the help of the latter that it is considered possible: 1) to ensure the appropriate level of social security and support for military personnel, as well as their family members; 2) to motivate military personnel to better perform their duties; 3) create favorable conditions to encourage citizens to join the ranks of the Armed Forces of Ukraine; 4) increase the prestige of the military service, as well as the general level of trust of the population in the Armed Forces of Ukraine and the state. The article, based on the analysis of the scientific views of scientists, reveals general theoretical approaches to determining the types of social guarantees of military personnel in Ukraine. The author's vision of the list of types of social guarantees for military personnel is proposed. Attention is focused on the fact that an important direction of the legislator's activity is the systematization of social guarantees for military personnel, which in turn will simplify law enforcement practice in the relevant field. It was determined that the main tasks of the national programs for providing housing for military personnel are: 1) solving the problem of providing housing for all categories of military personnel who have the right to receive service housing; 2) improvement of the procedure for providing such housing to servicemen by simplifying the procedure; 3) support for creating a housing fund; 4) simplification of program financing procedures by creating "transparent" mechanisms; 5) direct involvement of patrons and foreign investors; 6) strengthening control and supervision of the procedure for providing official housing for military personnel in order to reduce administrative pressure and other manifestations of corruption in this area. It was found that with the acquisition of the special legal status of a military serviceman, such persons are endowed with an extensive circle of guarantees that ensure effective social protection of this category of workers. It is also worth noting that the list of types of social guarantees of military personnel given in the article is not exhaustive, however, they are the ones that most meaningfully reveal the essence and meaning of this direction of state activity. That is why an important area of activity of the legislator is the systematization of social guarantees of military personnel, which in turn will simplify law enforcement practice in the relevant field.

Key words: social guarantees, types, classification, labor law, military personnel.

Актуальність теми. Сьогодні саме військовослужбовці відіграють ключову роль у обороноздатності України, забезпеченні її безпеки, захисті та збереженні суверенітету та територіальної цілісності. З огляду на це, важливим завданням для держави є забезпечення високого рівня їх соціально-правового захисту. Зазначене обумовлюється тим, що саме за допомогою останнього вбачається можливим: 1) забезпечити належний рівень соціальної безпеки та підтримки військовослужбовців, а також членів їх сімей; 2) мотивувати військових до більш якісного виконання своїх службових обов'язків; 3) створити сприятливі умови для того, щоб стимулювати громадян до вступу у лави ЗСУ; 4) підвищити престиж військової служби, а також загальний рівень довіри населення до ЗСУ та держави.

Стан дослідження. Окремі проблемні аспекти соціального забезпечення військовослужбовців у своїх наукових працях розглядали: В. І. Алешенко, В. С. Венедіктов, П. І. Жигалкін, М. І. Іншин, В. І. Кириленко, В. І. Курило, В. Й. Пашинський, С. М. Прилипка, Г. І. Чанишева, В. О. Шамрай та багато інших.. Втім, незважаючи на суттєві теоретичні здобутки, справедливим буде констатувати, що в науковій літературі недостатньо опрацьованим є питання видів соціальних гарантій військовослужбовців.

Саме тому **мета статті** полягає у тому, щоб розкрити види соціальних гарантій військовослужбовців.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж аналізувати види соціальних гарантій військовослужбовців, вбачаємо за необхідне підкреслити, що враховуючи положення статті 3 та інших положень Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [1], означені гарантії, застосовуються до таких осіб, зокрема: 1) «військовослужбовців Збройних Сил України, інших військових формувань та правоохоронних органів спеціального призначення, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, які проходять військову службу на території України, і військовослужбовців зазначених вище військових формувань та правоохоронних органів – громадян України, які виконують військовий обов'язок за межами України, та членів їх сімей»; 2) «військовослужбовців, які стали особами з інвалідністю внаслідок захворювання, пов'язаного з проходженням військової служби, чи внаслідок захворювання після звільнення їх з військової служби, пов'язаного з проходженням військової служби, та членів їх сімей, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули, померли чи пропали безвісти»; 3) «військовозобов'язаних та резервістів, призваних на навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори, і членів їх сімей»; 4) «членів добровольчих формувань територіальних громад під час їх участі у заходах підготовки добровольчих формувань територіальних громад, а також виконання ними завдань територіальної оборони України» [1].

Усі зазначені категорії військовослужбовців, а також члени їх сімей «користуються усіма правами і свободами людини і громадянина, а також гарантіями цих прав і свобод» [1], передбаченими як правовими нормами, які мають загальний характер, так і нормами спеціального законодавства, що регламентує військовий обов'язок, а також проходження військової служби громадянами України. Тобто, на зазначені категорії військовослужбовців розповсюджуються соціальні гарантії, надані державою, у вказаному контексті ці суб'єкти є універсальними. Втім, для кожної окремої категорії військовослужбовців передбачені додаткові соціальні гарантії. Так, наприклад, для мобілізованих працівників гарантовано зберігається страховий стаж, трудовий стаж, стаж роботи на державній службі, а також за мобілізованими працівниками зберігається робоче місце за попереднім місцем роботи тощо. У цьому розумінні такі соціальні гарантії за трудовим законодавством можна розглядати як спеціальні у запропонованій системі класифікації.

Загалом, аналіз трудового законодавства України дозволяє виокремити наступні види соціальні гарантії військовослужбовців, як-то:

1) загальні гарантії, до яких в свою чергу найбільш доцільно віднести наступні:

а) **Грошове забезпечення.** Оскільки військовослужбовці є працівниками зі спеціальним правовим статусом, то основою їх соціального захисту є саме грошове забезпечення, яке є основним джерелом доходу, за допомогою якого вони можуть задовольняти свої особисті потреби [2, с. 15]. Грошове забезпечення військовослужбовців має складну структуру. Так, таке грошове забезпечення складається із щомісячного основного виду грошового забезпечення, щомісячного додаткового виду грошового забезпечення, а також із одноразових додаткових видів грошового забезпечення. Так, до «щомісячних основних видів грошового забезпечення належать»: «посадовий оклад»; «оклад за військовим званням»; «надбавка за вислугу років». У свою чергу «до щомісячних додаткових видів грошового забезпечення належать»: підвищення посадового окладу; доплати; надбавки; «винагорода військовослужбовцям, які обіймають посади, пов'язані з безпосереднім виконанням завдань із забезпечення кібербезпеки та кіберзахисту»; премія. Одноразові додаткові види грошового забезпечення передбачають такі виплати: винагороди, окрім зазначених у законі, а також додаткова винагорода (на період дії воєнного стану); допомоги [3]. Так, на період дії воєнного стану військовослужбовцям щомісячно на умовах, у розмірах та в порядку, встановлених Кабінетом Міністрів України виплачується додаткова винагорода. Із урахуванням зазначеного, грошове забезпечення військовослужбовців є базовою соціальною гарантією, яка має матеріальне вираження, надається в якості винагороди за службу на системній основі протягом періоду військової служби для задоволення особистих матеріальних та нематеріальних

потреб військовослужбовців. Розмір такого грошового забезпечення має втілювати право військовослужбовця на гідне життя;

б) ще одним видом соціальних гарантій військовослужбовців за трудовим законодавством України, які можна віднести до категорії статусних соціальних гарантій військовослужбовців при проходженні ними військової служби – є гарантії щодо безперервності стажу роботи. Страховий стаж – це той період діяльності (трудової), за який особа, котра підлягає загальнообов'язковому державному соціальному страхуванню, сплачує, або за неї сплачує роботодавець до фондів соціального страхування, страхові внески, у розмірах, визначених законом. Основна мета соціальної гарантії щодо безперервності стажу роботи військовослужбовців полягає у тому, що час проходження військової служби зараховується «до їх вислуги років, стажу роботи, стажу роботи за спеціальністю, а також до стажу державної служби на пільгових умовах» [1] та у порядку, визначеному законодавством.

З 1 березня 2022 року роботодавці можуть не сплачувати страхові внески, зокрема, за періоди проходження військової служби мобілізованими працівниками [4]. У такому разі обов'язок відшкодування несплачених страхових внесків покладається на російську федерацію – країну, яка здійснила військову агресію проти України. Але це вбачається можливим лише після притягнення росії до відповідальності, проте відповідний механізм на сьогодні відсутній. Вважаємо, що відновлення порушеного права військовослужбовців щодо перерахунку їх страхових внесків до відповідних державних фондів можливе у судовому порядку вже зараз, зважаючи на сформовану Верховним Судом судову практику. Так, відповідно до постанови Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19 «Суд України, розглядаючи справу, де відповідачем визначено рф, має право ігнорувати імунітет цієї країни та розглядати справи про відшкодування шкоди, завданої фізичній особі в результаті збройної агресії рф, за позовом, поданим саме до цієї іноземної країни» [5]. У цій постанові Верховний Суд врахував, зокрема, що «національне законодавство України виходить із того, що за загальним правилом шкода, завдана в Україні фізичній особі в результаті протиправних дій будь-якої іншої особи (суб'єкта), може бути відшкодована за рішенням суду України (за принципом генерального делікту)». Також Верховний Суд врахував, що юрисдикція національних судів поширюється на будь-який юридичний спір. Зважаючи на зазначену правову позицію національних судів, вбачається можливим формування успішної судової практики із вказаного питання із подальшим можливістю реалізації таких судових рішень, коли буде розроблений механізм, при якому буде створена відповідна міжнародна комісія, яка буде виконувати судові рішення про відшкодування збитків державі Україні та її громадянам, постраждалим від військової агресії, а джерелом фінансування такого відшкодування можуть бути грошові активи Росії, попередньо конфісковані та передані для задоволення вимог «постраждалих» суб'єктів;

в) гарантії щодо збереження місця роботи (посади). Одне з центральних місць у ієрархії соціальних гарантій військовослужбовців за трудовим законодавством України посідають гарантії щодо збереження місця роботи (посади). Так, відповідно до статті 119 Кодексу законів про працю України [6], «за працівниками, призваними на строкову військову службу, військову службу за призовом під час мобілізації, на особливий період, військову службу за призовом осіб із числа резервістів в особливий період або прийнятими на військову службу за контрактом, у тому числі шляхом укладення нового контракту на проходження військової служби, під час дії особливого періоду на строк до його закінчення або до дня фактичного звільнення зберігаються місце роботи і посада на підприємстві, в установі, організації» тощо, незалежно від форми власності та підпорядкування, а також «у фізичних осіб-підприємців, у яких вони працювали на час призову» [6];

2) гарантії після звільнення військовослужбовця з військової служби. При звільненні з військової служби військовослужбовці мають право на отримання певних грошових виплат, які є частиною грошового забезпечення. Такі грошові виплати звільненим з військової служби військовослужбовцям складаються з наступного: а) грошового забезпечення; б) грошової компенсації за неотримане речове майно; в) одноразової грошової допомоги (для мобілізованих); г) грошової компенсації за невикористані відпустки; д) «грошову допомогу на оздоровлення та державну допомогу сім'ям з дітьми»; е) матеріальну допомогу для вирішення соціально-побутових питань [36].

Варто акцентувати увагу на тому, що «військовослужбовцям при звільненні з військової служби за службовою невідповідністю, у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту військовослужбовцем чи у зв'язку з обвинувальним вироком суду, що набрав законної сили,

у зв'язку з набранням законної сили рішенням суду щодо притягнення до відповідальності за адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, одноразова грошова допомога передбачена цим пунктом, не виплачується» (ст. 12) [1]. А отже, ця група гарантій має виключення, а відтак не є універсальною.

До цієї групи соціальних гарантій пропонуємо віднести також соціальні гарантії військовослужбовців щодо пенсійного забезпечення. Адже пенсійне забезпечення, як зазначають вітчизняні вчені «це сукупність правових та економічних заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення громадян у разі втрати ними основних джерел доходів через старість, інвалідність та в інших випадках, визначених законодавством» [7, с. 70]. Згідно із статтею 256 Кодексу законів про працю України [6] «працівники та члени їх сімей мають право на державне пенсійне забезпечення за віком, по інвалідності, у зв'язку із втратою годувальника, а також за вислугу років». Отже, спеціальними умовами виникнення права на пенсію у військовослужбовців є: звільнення зі служби; досягнення певного віку (45 років); страховий стаж; вислуга років. Пенсійне забезпечення військовослужбовців, окрім інших законодавчих актів, регулюється Законом України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [8]. Так, відповідно до статті 2 Закону [8] «військовослужбовцям, особам, які мають право на пенсію за цим Законом, які мають право на пенсійне забезпечення, пенсії відповідно до цього Закону призначаються і виплачуються після звільнення їх зі служби».

Залежно від категорії військовослужбовців, вислуги років, наявного страхового стажу, а також у інших, визначених законом обставинах, диференціюється розмір пенсійного забезпечення таких осіб. Але, відповідно до частини 2 статті 13 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» [8] «максимальний розмір пенсії, не повинен перевищувати 70 процентів відповідних сум грошового забезпечення», передбаченого статтею 43 зазначеного Закону;

3) до додаткових соціальних гарантій військовослужбовців пропонуємо віднести такі: а) речове, продовольче, житлове забезпечення; б) пільги, компенсації для військовослужбовців. Так, основним завданням речового забезпечення військовослужбовців є задоволення їх потреб, які полягають в наступному: спеціальному захисному обмундируванні; предметах індивідуального захисту; взутті; сезонних речах; натільній і теплій білизні; постільному приладді; спорядженні; спеціальному військовому одязі; спеціальному спорядженні для виконання особливо-важливих спеціальних завдань; предметах індивідуальної гігієни; нагрудних та нарукавних знаках і знаках розрізнення; спортивному інвентарі тощо. Саме повне речове забезпечення військовослужбовців є запорукою успішного виконання ними бойових завдань, а також збереження здоров'я і, навіть, життя військовослужбовців, як у мирний час, так і у воєнний час. В свою чергу продовольче забезпечення військовослужбовців має на меті надання, військовослужбовцям продовольства, фуражу, військової техніки та майна для організації видачі продовольства та харчування, зокрема, у польових умовах. Важливо акцентувати увагу на тому, що без зазначених соціальних гарантій виявляється неможливим виконання військовослужбовцями своєї службово-трудової функції.

Відповідно до статті 12 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [1] «держава забезпечує військовослужбовців жилими приміщеннями або за їх бажанням грошовою компенсацією за належне їм для отримання жиле приміщення на підставах, у межах норм і відповідно до вимог, встановлених Житловим кодексом Української РСР, та іншими законами, в порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України». Держава забезпечує усі категорії військовослужбовців (крім осіб, що проходять строкову військову службу) та їх сім'ї, що разом з ними проживають, жилими приміщеннями, що відповідають вимогам та нормам житлового законодавства України. Ті військовослужбовці, які вже мають вислугу на військовій службі не менше 20 років, мають право на отримання жилих приміщень для постійного користування, або на грошову компенсацію за таке майно. «Такі жилі приміщення або грошова компенсація надаються їм один раз протягом усього часу проходження військової служби за умови, що ними не було використано право на безоплатну приватизацію житла», з урахуванням особливостей, визначених законом [1].

На загальнодержавному рівні діють комплексні Програми забезпечення житлом військовослужбовців, основним завданням яких є: 1) вирішення проблеми забезпечення житлом усіх категорій військовослужбовців, які мають право на отримання службового житла; 2) удосконалення порядку надання такого житла військовослужбовцям, шляхом спрощення процедури; 3) підтримка створення фонду житла; 4) спрощення процедур фінансування програми, шляхом створення «прозорих» механізмів; 5) безпосереднього залучення меценатів та закордонних інвесторів;

б) посилення контролю та нагляду за порядком надання службового житла військовослужбовців з метою зменшення адміністративного тиску та інших проявів корупції у цій сфері.

Окрім зазначених соціальних гарантій, можна виокремити медичне забезпечення та санаторно-курортне лікування, а також інші пільги та компенсації, які гарантовані національним законодавством, як військовим, що проходять військову службу, так і військовим, звільненим з військової служби, у порядку визначеному національним законодавством. Усі зазначені соціальні гарантії фінансуються у порядку визначеному Кабінетом Міністрів України, за рахунок Державного бюджету.

Висновок. Резюмуючи зазначимо, що із набуттям спеціального правового статусу військовослужбовця, такі особи наділяються розгалуженим колом гарантій, які забезпечують ефективний соціальний захист цієї категорії працівників. Також варто зауважити, що наведений у статті перелік видів соціальних гарантій військовослужбовців є невичерпним, втім саме вони найбільш змістовно розкривають сутність та зміст даного напрямку діяльності держави. Саме тому важливим напрямком діяльності законодавця є систематизація соціальних гарантій військовослужбовців, що в свою чергу спростить правозастосовну практику у відповідній сфері.

Список використаних джерел:

1. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців і членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ. *Голос України* від 10.01.1992.

2. Алещенко В. І. Служба у війську повинна стати привабливою та престижною. *Військо України*. 2007. № 11(89). С. 14–17.

3. Про затвердження Порядку виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам: наказ Міністерства оборони України від 07.06.2018 № 260. *Офіційний вісник України* від 20.07.2018 № 55, стор. 225, ст. 1938, код акта 90816/2018.

4. Офіційний веб-сайт Управління інспекції діяльності у Запорізькій області Південно-Східного міжрегіонального управління Державної служби з питань праці: За мобілізованими працівниками зберігаються майже всі види стажу. Роз'яснення від 29.03.2023.

5. Постанова Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 14 квітня 2022 року у справі № 308/9708/19. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: reyestr.court.gov.ua

6. Кодекс законів про працю України: від 10.12.1971 № 322-VIII. *Відомості Верховної ради УРСР* від 17.12.1971 /Дод. до № 50/.

7. Жайворонок І. Р. Державне регулювання системи пенсійного забезпечення : дис. ... канд. екон. наук: 08.00.03. Львів, 2021. 234 с.

8. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 04.09.1992 № 2262-ХІІ. *Голос України* від 08.05.1992.